

Osnivanje i djelatnost "Udruženja prijatelja Jugoslavije" na Kubi 1941-1945.*

Moj dolazak na Kubu

Na Kubu sam stigao u rujnu god. 1936. Tu je živio moj brat, koji me je čitavo vrijeme pomagao. Od 1934. god. nalazi se na vlasti Batistina krvava vojna diktatura, koja me je umnogome podsjećala na vojno-fašističku diktaturu u našoj zemlji. Tu je diktaturu, po primjeru tadašnjih sličnih diktatura u Latinskoj Americi, karakterizirala politika potpune servilnosti prema američkom imperijalizmu: predaja glavnih izvora nacionalnog bogatstva američkom kapitalu, pljačka narodne imovine, ukidanje svih sloboda, korupcija i zločini prema svome narodu, antikomunizam i progoni radničkog pokreta i svih naprednih snaga u zemlji.

Za moj ulazak i boravak na Kubi moj je brat morao položiti kauciju od 200 dolara i osigurati mi zaposlenje. Kasnije, kad su vlasti primijetile da je ono samo fingirano, a da zapravo djelujem politički, započele su premetačine moga stana i bratove radnje, prelušavanja, šikanacije i pritisak na brata da mi uskrati pomoć i zaklonište. Vlasti su namjeravale da me protjeraju iz Kube. Kad sam primijetio da se moj brat nalazi u teškoj odnosno delikatnoj situaciji i da će stradati zbog mene, oženio sam se jednom Kubankom koju sam upoznao u redovima radničkog pokreta Kube, ženom naprednih ideja, što je bio jedan od razloga da me nisu ekstrahirali.

U to vrijeme Komunistička partija Kube djelovala je ilegalno. To je otežavalo moje brzo povezivanje s njenim rukovodstvom. Prve moje veze s Kubanskom partijom održavane su posredstvom jednog člana Centralnog komiteta, druga Ramona Nicolaua.

Preko njega zatražio sam od Partije da me pošalje u Jugoslavenski bataljon internacionalne brigade u Španiju, ali bez uspjeha, jer je ona bila zainteresirana za odašiljanje svojih boraca. Osim toga, zabranom »Circulo Socialista Español«, gdje smo održavali naše veze, one su bile prekinute. Kasnije, kad se Partija polulegalizirala (1938), nastavio sam s vezama posredstvom istog druga. Kad je Partija legalizirana (1939—1940), moje su veze s njom proširene i održavane s drugovima partijskim rukovodiocima: Blas Roca, sekretar Partije, Juan Marinello, predsjednik Partije, Anibal Escalante, urednik partijskog dnevnika *Hoy* (Danas), Carlos Rafael Rodriguez (sada ministar u rev. viadi Fidela Castra i član Centralnog komiteta Partije), Edith Buchaca, koja je po partijskoj liniji bila sekretar »Frente Nacional Antifascista« (Nacionalni antifašistički front) itd. U 1938. god. objelodanio sam svoj prvi članak u polulegalnom partijskom

* Ova; je tekst dio opsežnijeg rukopisa sjećanja Hinka Raspora.

tjedniku *Mediodia* (Podne) o političkoj situaciji u svijetu i našoj zemlji, te opasnosti koja prijete od fašističkih zemalja. Kasnije sam napisao više članaka u partijskom dnevniku *Hoy* (Danas).

Neposredno pred drugi svjetski rat, pod uplivom progresivne politike liberalne vlade Lazara Cardenas, tadašnjeg predsjednika Meksika, i vlade španjolskih republikanaca, zatim opasnosti od drugog svjetskog rata koji je bio na pomolu, dolazi do liberalizacije političkog režima na Kubi i prelaska na konstitucionalno uređenje. To novo političko stanje u zemlji omogućava naš rad i osnivanje našeg udruženja »Asociacion Amigos de Yugoslavia« (Udruženje prijatelja Jugoslavije), koje će pomagati naše narode u narodnooslobodilačkoj borbi protiv fašističkih okupatora.

U 1941. god. na Kubi se nalazio vrlo mali broj ljudi iz naše zemlje. Zbog toga, trebalo je naći takvu formu organizacije, koja će moći, usprkos malom broju naših ljudi, svesrdno razvijati rad na pomaganju borbe naših naroda. Drugim riječima, trebalo je osnovati spomenuto Udruženje prijatelja Jugoslavije u čije će članstvo moći ući i napredni kubanski radnici i intelektualci koji su pokazivali simpatije za borbu naših naroda protiv fašističkih agresora u Evropi.

U prvoj polovici iste godine, na moju inicijativu, osnovano je Udruženje prijatelja Jugoslavije i izabran sam za njegova sekretara. Cilj toga Udruženja bio je da posredstvom organizacije javnih priredaba: bazara, radio-konferencija, publikacija i mitinga, pomaže borbu naših naroda. Od ostalih osnivača toga Udruženja sjećam se: Vjekoslava Kvarantana (sada boravi u Meksiku), Luke Herendije, strojara (čiji je brod naišao na minu i potonuo sa čitavom posadom), Čede Belanca (sada na Kubi), Ivana Bakova (sada na Kubi), Perića, Panče Najdenofa (sada u Bugarskoj), Dragutina Stojanovića, Miloša Đermanovića, moga brata Marjana i drugih.

God. 1942, pod rukovodstvom Kubanske partije, osniva se na Kubi antifašistička organizacija pod imenom: »Frente Nacional Antifascista de Cuba« u čije smo članstvo ušli, kao organizacija i kao pojedinci.

Njen je cilj bio da koordinira rad i borbu svih demokratskih i progresivnih snaga zemlje protiv fašističke pete kolone na Kubi i pomaže zaraćenim narodima i pokretima u svijetu koji se bore protiv fašističke agresije. U sklopu te organizacije radile su organizacije i drugih emigrantskih nacionalnosti: Poljaka, Rusa, Čehoslovaka, Španjolaca, itd.

Na prvoj godišnjoj skupštini 1942. god., ušli su u naše Udruženje jugoslavenski izbjeglice — Jevreji, koji su, odmah poslije fašističkog napada na Jugoslaviju, pobjegli iz naše zemlje i stigli preko Italije na Kubu. To su bili većinom dobro stojeći ljudi: bankari, industrijalci, veletrgovci, advokati, viši činovnici ministarstava, itd. Bilo ih je oko pedeset. Svi su imali svoje devizne depozite uštedevina u inozemnim bankama, pa im zato nije ništa nedostajalo. Osim toga, a to smo kasnije saznali, primali su mjesečno 120 dolara pomoći od svoje svjetske cionističke centrale u New-Yorku. Njihov boravak na Kubi bio je privremen. Od prvog dana radili su, a to su nešto kasnije i uspjeli, da udju u Sjedinjene Američke Države.

U samom početku činilo nam se da je naše Udruženje, njihovim dolaskom, dobilo veću materijalnu i moralnu pomoć za rad u korist borbe naših naroda, ali tako nije bilo.

Već sam tada bio prilično povezan s radničkim pokretom Kube i upoznao politički život te zemlje. U vezi s njihovim dolaskom trebalo je sazvati skupštinu Udruženja kojoj će i oni prisustvovati. Još prije saziva skupštine, posavjetovao sam se s rukovodstvom Kubanske partije o onim Kubancima koje treba posjetiti i pozvati u članstvo našeg Udruženja. Tako su na skupštini našeg Udruženja, uz ostale, prisustvovali i bili birani u njegovo rukovodstvo, od Kubanaca i Jugoslavena, lica istaknuta u priloženom prijepisu originala:

ASOCIACION AMIGOS DE YUGOSLAVIA
Aguiar Nemeru 411
La Habana

Miembros de honor:

Dr. Gustavo Cuervo Rubio	Sr. J. Gonzalez Escarpeta
Mrs. Robert Yoyce	Dr. Jose L. Marti
Dr. Manuel Bisbe	Sr. Manuel Marsal
Sr. Alejo Carpentier	Sr. Enrique Morales
Sr. Eduardo R. Chibas	Sr. Miguel de Marcos
Sr. Sergio Carbó	Dr. Jorge Mañach
Sr. Juan David	Dr. Fernando Ortiz
Sr. Enrique Delafoza	Dr. Herminio Porte Vila
Dr. Enrique Dellunde y Mustelier	Dr. Miguel Quevedo
Sr. Nicolas Guillen	Sr. Tallet Z. Tallet
Dr. Angel A. Giraudi	Dr. Cosme de la Torriente

Presidente:

Dr. Ventura F. Dellunde y Puyans

Vice-presidente:

Dr. Lujo Weissmann

Secretario:

Sr. Enrique Raspor

Vice-secretario:

Dr. Felix Sternberg

Tesorero:

Sr. Ćedomir Belanca

Vice-tesorero:

Sr. Jose Slesinger

Secretario de propaganda:

Dr. Zvonko Rosenberg

Secretario de organizacion:

Sr. Ivan Bier

Vocales:

Miloš Đermanović, Srećko Eisner, Ferdo Hiršl, Luis Izrael, Marijan Kušćević, Marijan Raspor, Vladimir Singer, Antonia Vešić

Sve su to bili značajni ljudi iz političkog i društvenog života Kube. Od članova vlade, senatora, rukovodilaca građanskih stranaka i Komunističke partije Kube, pa sve do istaknutih književnika, novinara, advokata, itd. Među počasnim članovima, sa stanovišta interesa naše stvari, najznačajniji su bili Dr. Gustavo Cuervo Rubio, ministar vanjskih poslova, Enrique Delafoza, urednik dnevnika *El Mundo*, Enrique Dellunde, senator, bivši počasni konzul naše zemlje na Kubi i njegov sin dr Ventura Dellunde, advokat, dr Angel Giraudi, predsjednik antifascističke organizacije »Frente Nacional Antifascista«, Nicolas Guillen, čuveni kubanski pjesnik i član CK KP Kube, Fernando Ortiz, historiograf, itd.

Mi smo u rukovodstvu našeg Udruženja uspjeli prorurati na važnija ključna mjesta istaknute ljevičare, što se jasno vidi iz navedenog popisa. Težina cijelog

našeg rada bila je na dru Luju Weissmannu, potpredsjedniku Udruženja, a naročito na meni kao sekretaru Udruženja. Weissmann je u staroj Jugoslaviji bio često branilac komunista pred sudovima. Stigao je na Kubu zajedno s onom pedesetoricom jugoslavenskih Jevreja, od kojih se, iako ne javno, ideološki i politički odvajao. Bojao se da bi mu preveliko isticanje za našu borbu moglo naškoditi i spriječiti mu ulazak u SAD, na što je reflektirao. Osim toga, njegov boravak na Kubi, kao i ostalih članova te grupe, bio je vrlo kratak.

Prva zajednička javna manifestacija progresivnih emigrantskih organizacija s naprednim antifašističkim snagama Kube, održana je u prvim godinama drugoga svjetskog rata u glavnom gradu Havani. Mislim, da je to bilo u povodu objave rata kubanske vlade osovinskim zemljama. Avenidom Malecona i Prada defiliralo je hiljade antifašističkih boraca sviju nacionalnosti. Predstavnici svake nacionalne grupe u povorci nosili su svoje nacionalne zastave, ključići svoje antifašističke parole na španjolskom jeziku i zahtijevajući od kubanske vlade da ih pošalje u njihove zemlje u borbu protiv fašističkih okupatora.

Takve manifestacije i koncentracije naroda, te skupštine stotine hiljada antifašističkih boraca u kojima je naše Udruženje učestvovalo, bile su stalna pojava. Na njima su držali govore mnogi — od predsjednika Republike, senatora, stranačkih prvaka, radničkih rukovodilaca, kulturnih i književnih predstavnika i slobodnih zvanja, do predstavnika emigrantskih organizacija. Vladalo je jedinstvo vlade, političkih stranaka, naroda i raznih ideološko-političkih društvenih slojeva u zajedničkoj borbi protiv fašističkih agresora sve do svršetka rata.

Osim antifašističke organizacije »Frente Nacional Antifascista de Cuba«, koja je bila pod rukovodstvom naše Partije, postojala je i druga antifašistička ustanova u kojoj su se okupljali imućniji društveni slojevi: domaća krupna i srednja buržoazija, jer je to također bila jedna od formi za sakupljanje novčanih i materijalnih priloga za fond »Victory« (pobjeda) nad osovinskim zemljama (kraljica Winstona Churchilla, engleskog premijera, koji je na javnim skupovima s uzdignuta dva prsta u formi »V« pozivao narod u borbu i ulijevao čvrstu vjeru u pobjedu saveznika).

U svim većim akcijama ta dva nacionalna društva surađivala su u organizaciji svih javnih masovnih antifašističkih manifestacija i priredaba, kao ferija, bazara, te u sakupljanju pomoći za partizane koji vode borbu na okupiranim teritorijima i za pobjedu saveznika nad fašističko-nacističkim agresorima. Osim kubanskih političkih stranaka, ekonomskih korporacija, kulturnih ustanova, naše Partije i radničkih sindikata, u svim tim akcijama sudjelovale su također i sve antifašističke emigrantske organizacije i udruženja svih nacionalnosti. Takve javne manifestacije obično su organizirane u centru grada. Na prostranim parkovima Avenide Malecona podignuti su nacionalni paviljoni, s nacionalnim zastavama i imenima zemlje kojoj pripadaju. Paviljoni imaju nekoliko odjeljenja za izlaganje slika o ljepotama zemlje, o ljepoti i umjetničkom bogatstvu nacionalnih rukotvorina, o borbi slobodoljubivih naroda protiv nacističko-fašističke nemani. Svaki je paviljon imao svoj buffet raznovrsnih jela i pića za posjetioce. Za glumačke i plesne narodne igre uvježbane su kubanske studentice i učenice. U tu svrhu određen je poseban prostor na kome je podignuta pozornica za večernji program narodnih igara. U svim tim akcijama naše Udruženje imalo je svoj paviljon i svoj bazar, koji su na čelu ulaznih vrata nosili naslov: »Jugoslavija«. Takve su ferije organizirane periodično u trajanju od 15 dana. U našem smo bazaru prodavali naše umjetničke rukotvorine, a u buffetu naša speci-

jalna jela: sarmu, čevapčiče, itd. Naše odjeljenje izložbe slika iz rata bilo je najposjećnije i borbu i junaštvo naših naroda posjetioci su veličali otvorenim i spontananim simpatijama. Grupa kubanskih studentica igrala bi naše narodne igre. Prinosi dobiveni iz tih ferija predavali su se u zajednički fond za pomoć narodima koji se bore protiv fašističkih agresora.

U to doba dolazi u Havanu, glavni grad Kube, iz SAD naša zemljakinja poznata svjetska pjevačica Zinka Kunc, te je naše Udruženje iskoristilo njen boravak i kazališni život u Havani za još aktivniji rad i propagandu u korist NOB-a. Kao umjetnica imala je velikog uspjeha kod kubanske publike i na svakom koraku veličala s ponosom borbu naših naroda za slobodu i istinsku nezavisnost.

Da bismo proširili našu propagandu o borbi naših naroda na pučanstvo čitavog otoka, naše je Udruženje organiziralo seriju stalnih emisija »Slobodna Jugoslavija«, koje su davane redovito svake subote preko radio-stanice »Lavin«. Te su se emisije sastojale od dva dijela: političkog i muzičkog. Svaka emisija trajala je sat a davane su na španjolskom jeziku. Za politički dio programa bio sam zadužen ja, za kulturno-muzički dr Lujo Weissmann. Devetnaestogodišnja djevojka, Pura Rodriguez, kći osrednje kubanske porodice, učenica kubanskoga muzičkog konzervatorija u Havani, bez ikakvih pretenzija da postane profesionalna pjevačica, s jedinom željom da pomogne naš rad u korist narodnooslobodilačke borbe naših naroda, bila je stalna pjevačica našega muzičkog programa. Imala je vrlo lijep melodičan glas mezzosopran i poslije svake emisije primala je bezbrojne pismene čestitke stalnih slušalaca naših emisija s čitavog otoka.

Osim pjesama na španjolskom jeziku, pjevala bi i naše pjesme koje je naučila od dra Luja Weissmanna, njenog stalnog pratioca na harmonici. Na našim emisijama sala slušalaca radio-stanice bila je uvijek dupkom puna. Entuzijazma i aplauza nije nedostajalo. Simpatije za borbu naših naroda i prema našoj zemlji u svim emisijama dolazile su do punog izražaja. Prvih pola sata naših programa bilo je posvećeno historijskoj borbi naših naroda za slobodu i izvještajima iz borbe naših naroda protiv okupatora. Drugih pola sata bilo je posvećeno muzičkom dijelu programa.

Moj zadatak u pripremanju političkog dijela ovoga programa nije bio lak. Do pravih smo vijesti teško dolazili, a osim toga, informacije su bile oskudne, dosta nejasne, kontradiktorne i polemičke. Isto tako, jugoslavenski diplomatski predstavnici u inozemstvu veličali su kraljevsku vladu u izgnanstvu i njenog predstavnika u zemlji Dražu Mihailovića, koji je prikazivan kao glavni faktor u borbi protiv okupatora. Njemu su pripisivani svi uspjesi. Naš je zadatak bio opovrgnuti te netočnosti i zatim dokazati istinu o svemu što se događa u našoj zemlji. Moji radio-govori imali su taj zadatak.

Kad je naša zemlja mučki napadnuta od osovinskih zemalja, 6. aprila 1941. god., i ja i ostali drugovi starosjedioci: Vjekoslav Kvarantan, Ivan Bakov, Luka Herendija i moj brat, bili smo duboko uvjereni da naša Partija neće zatajiti u toj borbi i vjerovali smo u njenu snagu, sposobnost i odlučnost da u ulozi predvodnice revolucionarne oružane borbe povede naš narod u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Prve vijesti, koje su stigle do nas o partizanskim diverzantskim akcijama u našoj zemlji, bile su odmah poslije mučkog napada Hitlerove Njemačke na SSSR,

jula 1941. god. U tim prvim vijestima ističe se, kako su u povodu toga napada jugoslavenske partizanske diverzantske grupe izašle iz svojih zakloništa i napale vojne logore i baze okupatora i nanijele mu teške gubitke.

Moskva je javila da su jugoslavenski partizani oslobodili grad Foču i 20.000 kv. milja teritorija.

U tim prvim izvještajima ne spominje se koje su to partizanske jedinice ni tko njima rukovodi.

Prve zrake istine o partizanskim borbama u Jugoslaviji, pod rukovodstvom Tita, donosi članak dopisnika Parissa u *El Mundo*, prema informacijama U. P. iz New-Yorka, i u njemu se potvrđuju vijesti o postojanju partizanskih jedinica pod rukovodstvom Tita koje se bore protiv okupatora i četnika Draže Mihailovića. On se u svome članku žali što nema jedinstva među partizanima u Jugoslaviji i tretira Titove partizanske jedinice kao »novi« i »strani« element. Dnevnik Komunističke partije Kube *Hoy* u povodu toga objelodanio je komentar Eugena Solera pod naslovom »Union Necesaria« (Jedinstvo je neophodno), u kome se uz ostalo veli:

»Iz izvještaja Johna Parissa podrazumijeva se da se gerilske jedinice u Jugoslaviji ne nalaze pod jednom jedinstvenom komandom, kao i da nisu jedinstvene u borbi protiv nacista [...]. Zna se sa sigurnošću da mnoge grupe vode borbu odvojeno i nezavisno jedne od drugih u čitavoj zemlji; da jedna od većih grupa, Mihailovićeve, ne uživa povjerenje ni potporu većine boraca; da se najjače i najaktivnije jezgro boraca nalazi pod komandom generala Tita, koga se rijetko spominje, a koji je glavnokomandujući Vrhovnog štaba vojske partizanskih i dobrovoljačkih jedinica i koji nema, kako izgleda, potporu vlade u izgnanstvu [...].

Informacije koje posjeduje dopisnik Pariss, kako se čini, nisu najkorektnije. Problem unutarnjih borbi u Jugoslaviji prema reviji *Time* iz New-Yorka prikazan je u sasma drugoj formi. U *Time* se veli, da partizani generala Tita ne predstavljaju ništa novog i stranog, prema tome nema razloga da ih se ovako kvalifikuje. Titove snage već više mjeseci, na jedan sistematski i organiziran način, vode borbu protiv nacističkih i fašističkih okupatora. Periodično Vrhovni vojni štab partizanskih i dobrovoljačkih jedinica izdaje svoje izvještaje o toku rata i svojim uspjesima, kao i o stanju u zemlji. Nedavno je Vrhovna komanda podnijela formalne optužbe vladi u izgnanstvu zbog degradiranja nekih oficira regularne vojske, višeg i srednjeg čina, koji saraduju sa generalom Titom. Isto tako, Vrhovni vojni štab partizana protestirao je zbog toga, što vlada u izgnanstvu ne priznaje vojne činove njenih oficira. Tito je, konačno, na jedan formalan način optužio da su ga jedinice pod komandom Draže Mihailovića više puta napale i da saraduju sa okupatorom.«

Hoy nastavlja ovako:

»U informacijama *Time* koje su očito u suprotnosti sa informacijama dopisnika Parissa, također se veli:

'Partizani broje 150.000 ljudi i drže kontrolu nad Slovenijom i zapadnom Bosnom. Oni vode žilavu borbu protiv Nijemaca, Talijana i protiv svih jugoslavenskih grupa koje saraduju sa invazorima. U svojoj pripremnosti i vojnim akcijama, partizani nadmašuju snage Mihailovića. Osim toga, Mihailović se oslanja na neaktivnu vladu u izgnanstvu, zbog čega su se mnogi njegovi pristaše pridružili partizanima [...].

[...] Želja je većine Jugoslavena da vlada u izgnanstvu stupi u pregovore sa partizanima [...], radi ostvarenja jedne jedinstvene strategije i po mogućnosti jedinstvene komande.»

Te su nam vijesti poslužile za bolju orijentaciju u propagandi u korist NOB-a i u borbi protiv pristaša kraljevske vlade u izgnanstvu i Draže Mihailovića.

U to vrijeme, osim naše propagande putem radija, nametala se potreba nekog šireg i odlučnijeg koraka u organizaciji naše propagande, koja će nam omogućiti da još bolje upoznamo kubanski narod i narode zemalja Latinske Amerike s historijskim razvitkom borbe naših naroda i s borbom koju vode protiv fašističko-nacističkih zavojevača i domaćih izdajnika. Taj sam zadatak smatrao hitnim. Tako sam u drugoj polovici 1942. god. dio materijala mojih radio-konferencija objavio u brošurici pod naslovom »Los Pueblos de Yugoslavia, Luchan por la Libertad« (Narodi Jugoslavije, bore se za slobodu), izdanje »Arte Tipografico«, Estrella 205, La Habana — Cuba 1942, pod pseudonimom R. Regić. Ta je brošura preko naših veza raspačana u čitavoj Latinskoj Americi.

Ta je bila prva štampana i objavljena brošura u Americi na španjolskom jeziku, namijenjena narodima Latinske Amerike, radi upoznavanja borbe naših naroda protiv nacističko-fašističkih zavojevača i izdajničke uloge kraljevske vlade u izgnanstvu i njenog ministra u zemlji Draže Mihailovića.

U čitavoj 1943. god., naše je Udruženje bilo jako aktivno u sakupljanju što više sredstava za pomoć našim narodima. Organizacija javnih bazara bila je tada još uvijek naše najjače sredstvo za sakupljanje finansijske i materijalne pomoći našim narodima. U to doba, više od polovice naših novodošlih iseljenika Jevreja, otišlo je u Sjedinjene Američke Države. Poslije objavljivanja moje brošure naši su se odnosi unutar Udruženja još više zaoštrili. Osim toga, moje govore na emisijama CMQ i COCO nisu odobravali, zato što su jednostrani, tj. samo u korist NOB-a. Pozivali su se na to da su kraljevsku vladu u izgnanstvu priznali Saveznici, uključujući SSSR i da njena diplomatska predstavništva u inozemstvu djeluju kao jedino priznata u svim savezničkim zemljama. Nije nedostajalo optužaba da sam komunist, itd. Jednom riječju, bili su otvorene pristaše kraljevske vlade u izbjeglištvu i Draže Mihailovića. I ja i većina starosjedilaca bili smo beskompromisni u našem stavu prema njima. To ih je dovelo do ogrčenja i prijetnja naročito lično meni. U to vrijeme, ne sjećam se je li to bilo potkraj 1943. god. ili na početku 1944. god., i posljednja je naša veza prekinuta s njima, odlaskom dra Luja Weissmanna u Sjedinjene Američke Države.

Nezadovoljni takvim stanjem jedna komisija te grupe posjetila je sekretara »Frente Nacional Antifascista«, drugaricu Edith Buchaca, i optužila me da zbog mog jednostranog stava u korist NOB-a, a protiv kraljevske vlade u izgnanstvu i Draže Mihailovića, dovedim u pitanje njihovo daljnje surađivanje i opstanak Udruženja. U vezi s tim, najprije me pozvala drugarica Edith Buchaca, s kojom sam se poznavao iz partijskog rada, a kad im to nije pomoglo, bio sam pozvan pred partijsku komisiju koju su sačinjavali, osim navedene drugarice, i Fabio Grobart, oboje članovi Centralnog komiteta partije. Toj komisiji predočio sam sve izvorne dokumente članaka objavljenih u štampi koji su se odnosili na partizanske borbe i maršala Tita i izdajničku ulogu Draže Mihailovića, ministra kraljevske vlade u inozemstvu. Partijska komisija složila se da sve to iznesem u referatu javno na skupštini koja je sazvana u društvenim prostorijama Udruženja jevrejske kolonije starosjedilaca-ljevičara, a u prisustvu predstavnika i članova antifašističkih organizacija drugih nacionalnosti na Kubi, sindikata i kul-

turnih ustanova. Na tu skupštinu došli su također neki članovi sovjetskog poslanstva i čehoslovački i poljski predstavnici. Španjolski republikanci bili su najbrojniji na skupštini. S njima sam i inače najviše surađivao. Moj je referat bio prilično dug. Publika je aplauzima iskazivala velike simpatije prema našim narodima, njihovoj borbi i maršalu Titu, s velikim negodovanjem osuđivala izdajničku ulogu kraljevske vlade u Londonu i njenog ministra u zemlji Draže Mihailovića. Poslije toga došlo je do potpunog sloma u našem Udruženju, te smo mi starijedioci odlučili osnovati »Comite Yugoslavia Libre« koji je djelovao sve do svršetka drugoga svjetskog rata.

Da bih upoznao pučanstvo Kube i narode Latinske Amerike s istinom o borbi koja se vodi u našoj zemlji, glavni dio materijala te moje konferencije objavio sam u brošuri »El Movimiento de Liberacion Nacional Yugoslavo y el Mariscal Josip Broz — Tito« (Jugoslavenski narodnooslobodilački pokret i maršal Josip Broz — Tito), izdanje »Grafica Moderna Cuba Amargura La Habana Cuba 1944«. Iz naslovâ te brošure može čitalac ocijeniti njenu vrijednost za to specifično doba:

1. Kratak prikaz socijalno-ekonomskog i političko-geografskog položaja Jugoslavije
2. Bogatstva pojedinih oblasti
3. Državna vlast
4. Vlada Milana Stojadinovića (1936—1939)
5. Period Cvetković—Maček
6. Vjerodostojni dokazi o izdajstvu Mihailovića
7. Odbio jedinstvo
8. Napao Partizane
9. General Draža Mihailović je izdanik! (Izveštaj Glavnog štaba partizanskih jedinica Slovenije. Petar Strugar, komandant, Jernej Posavec, komesar)
10. Izdajstvo Vlatka Mačeka, vođe Hrvatske seljačke stranke
11. Tito i Narodnooslobodilački pokret
12. Ciljevi Narodnooslobodilačkog pokreta
13. Fragmenti iz Titova govora pred Antifašističkim vijećem narodnog oslobođenja u Jajcu (29. 11. 1943)
14. Izjave privrženosti Titu (Stanoje Simić)
15. Tito i saveznički dopisnici
16. Kako se vrše izbori na oslobođenoj teritoriji
17. Predsjedništvo Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije
18. Komitet Nacionalnog oslobođenja (privremena vlada)

Predgovor brošuri napisao je Carlos Rafael Rodriguez, član CK »Partido Socialista Popular« (tadašnji službeni naziv Komunističke partije Kube), što je istodobno značilo da KP Kube odobrava naš rad u korist NOB-a. Od tada sam pozivan od Komunističke partije Kube na sve važnije partijske plenumne, konferencije i sastanke kao promatrač, položaj koji su do tada imali samo španjolski republikanci. U to doba, članom Partije mogao je postati samo onaj stranac koji je primio kubansko državljanstvo. Ali stranci su mogli imati partijsku sekciju svoje nacionalnosti, kao, npr., mnogobrojni španjolski republikanci, kojima je kao i nama svesrdno pomagala i s njima surađivala Kubanska partija.

*Jugoslavija na stalnim radio-emisijama CMQ iz Havane
za Evropu i Ameriku*

Od 1943. god. do svršetka rata davane su na svim jezicima stalne radio-emisije za Evropu i Latinsku Ameriku uz antifašističku propagandu a u korist porobljenih evropskih naroda. Trebalo je govoriti na vlastitom i španjolskom jeziku. Govorio sam na hrvatsko-srpskom jeziku za narode Jugoslavije i naše iseljenike, a na španjolskom za narode zemalja Latinske Amerike i Španiju. Na dan mojih emisija, koje su davane dva puta tjedno, govorili su također spikeri na talijanskom i mađarskom jeziku. Ne sjećam se točno, ali mislim da je to bilo na početku 1944. god. kad me direktor tih emisija, neki Mariné, koji je kasnije utekao u Španiju, pozvao ispred ministarstva prosvjete, koje je imalo kontrolu nad tim emisijama, i ozlojeđen mi reče: »Slušajte! Ja ne volim nikakvu stvar, koja je previše hladna ali isto tako ni onu koja je previše vruća.« To se odnosilo na moje emisije. Odgovorio sam mu da mi se tropska klima Kube sviđa upravo zbog njene vrućine. Mi smo to uzeli kao opomenu da naši neprijatelji i dalje rovale i ne biraju sredstva da bi osujetili naš rad u korist NOB-a.

Djelatnost naše propagande u sindikatima i poduzećima

Posredstvom »Partido Socialista Popular« (Komunistička partija Kube), govorio sam do svršetka rata na svim skupštinama radničkih sindikata, a naročito u poduzećima duhana. U svim tvornicama duhana na Kubi praktikuje se održavanje čitalačkih satova u radno vrijeme. Svaka tvornica ima za to svoj zvučnik. Inače, u svim poduzećima, s većim ili manjim brojem radnika, daju se svakodnevno čitalački satovi za vrijeme dok radnici rade: jedan sat u jutro i jedan sat poslije podne. Prije pobjede revolucije, ti specijalni čitači (lectori) primali su plaću od prinosa koje bi im dobrovoljno davali sami radnici poduzeća. Poslije pobjede revolucije 1959. god., oni pripadaju radnom kolektivu, tj. sastavni su dio radnika poduzeća i za to primaju stalan osobni dohodak, kao svaki radnik poduzeća. Čitaju se obavezno najvažnije novinske političke, privredne, socijalne i kulturne vijesti, a zatim u preostalo vrijeme neka novela, roman ili pripovijetka, koje izabere većina radnog kolektiva. Kod čitanja vrlo važnu ulogu ima »lector« (čitač). Neki imaju naročite umjetničke sposobnosti i vještinu imitiranja lica u romanu, noveli ili pripovijetki. Jednom riječju, lector mora imati umjetničkih sposobnosti kad mijenja glas i oživljava ulogu pojedinih lica (prema dobu ili spolu). Za čitavo vrijeme čitalačkog sata, radnici obavljaju normalno svoj posao. Kad aplaudiraju čine to blagim udaranjem po stolu svojim jedinim alatom koji posjeduju — nožem. U početku takve bih konferencije održavao dva do tri puta dnevno. Održano je na desetine takvih skupova. Sakupljene prinose na našim konferencijama uzimala bi radnička sindikalna centrala, a onda bi, mislim, u sporazumu s Partijom odredila sumu koju bi jedna sindikalna komisija na svečan način predala komisiji predstavnika našeg Udruženja.

Taj je novac poslat Jugoslav-reljf odboru u New-Yorku. Osim toga, poslato je nekoliko sanduka obuće i odijela.

U aprilu 1944. god., na poziv naše iseljeničke organizacije u New-Yorku, govorio sam narodima Jugoslavije preko spoja radio-stanice CMQ La Habana s radio-stanicom Broadcasting u New-Yorku, kako slijedi:

»NARODIMA JUGOSLAVIJE!

Nesumnjivo je da su događaji od 27. marta 1941. god. izraz općega narodnog nezadovoljstva reakcionarnim, diktatorskim, profašističkim, fašističkim i protunacionalnim režimima koji vladahu zemljom pomoću kundaka od postanka Jugoslavije. To su bili režimi nasilja i bezakonja, žedni narodne krvi, nosioci velikosrpsstva, ugnjetači i tlačitelji sviju naroda Jugoslavije.

Danas se navršavaju pune tri godine uspješnog oružanog otpora naših naroda nacističko-fašističkim osvajačima i njihovim saveznicima: Hortijevoj Mađarskoj, Borisovoj Bugarskoj, Antoneskuovoj Rumunjskoj i lutkama državicama narodnih izdajica: Pavelića, Nedića i četnika Draže Mihailovića, kraljevskog ministra u izbjegličkoj vladi u Kairu i svim plaćenicima Hitlerove Njemačke i Mussolinijeve Italije.

Za nas Hrvate, borba naših naroda — Narodnoslobodilačke vojske u Jugoslaviji — jest borba za potpuno oslobođenje sviju naroda Jugoslavije od tuđinskog jarma, nacionalnog ugnjetavanja i domaćih izdajnika, a za istinsku demokraciju u kojoj će doći do potpunog izražaja princip samoopredjeljenja naroda i stvaranja federativne Jugoslavije, u kojoj neće biti ni većih ni manjih, jačih ni slabijih naroda i u kojoj će prvi put u historiji naših naroda doći do izražaja političke i nacionalne slobode i socijalna pravda za široke radne slojeve sviju naroda i nacija Jugoslavije.

To je borba protiv povratka velikosrpske hegemonističke politike podjarmljivanja ostalih naroda Jugoslavije i stvaranja velikohrvatske i velikosrpske fašističke države ili šovinističkih državica, ili ma koje vrste cijepanja Jugoslavije u borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

Ova trogodišnja borba naših naroda protiv vanjskih i unutarnjih neprijatelja izvršila je temeljitu revoluciju u nacionalnom životu naših naroda na oslobođenom teritoriju. Umjesto nacionalnog ugnjetavanja i ropstva, proglašena je sloboda sviju naroda i nacija Jugoslavije; umjesto diktatorskih i autokratskih režima i lažnog narodnog predstavnštva u službi šačice bogataša i zemljoposjednika, stvoreno je istinsko narodno predstavnštvo: Narodno vijeće i istinska narodna vlada pomoću slobodnih narodnih izbora, pod lozinkom: iz naroda za narod; umjesto krutog centralizma, cijepanja ili razjedinjavanja naše zemlje, dolazi federativno uređenje Jugoslavije i ujedinjenje svih Južnih Slavena; umjesto politike neprijateljstva sa Sovjetskim Savezom, stvaranje saveza i jačanje bratskih veza sa Sovjetskim Savezom.

Od velikog su značenja za historiju naših naroda u toj gigantskoj borbi protiv Hitlerove najezde, Narodnoslobodilački pokret i Narodnooslobodilačka vojska i njihovi ciljevi.

Jugoslavenska kolonija na Kubi i kubanski narod stoje čvrsto povezani za Narodnooslobodilački pokret i Narodnooslobodilačku vojsku maršala Tita i doktora Ivana Ribara i zavjetuju se da će učiniti sve u granicama svojih mogućnosti

za što bržu i svrsishodniju pomoć našim hrabrim borcima da tako pridonese svoj mali obol uništenju zajedničkih nam neprijatelja.

Da živi narodnooslobodilački pokret!
Da živi Narodnooslobodilačka vojska!
Da živi Privremena vlada i maršal Tito!
Smrt fašizmu — sloboda narodu!
Pozdravlja Vas bratski Hinko Raspor«

Graviranju ove ploče u radio-stanici CMQ u Havani prisustvovao je također dr Felix Šternberg, koji sada boravi u SAD.

Pismeni original nalazi se kod mene, a original — ploča — u arhivi Broadcastinga u New-Yorku.

*Pismo Komiteta slobodne Jugoslavije s Kube stiglo maršalu Titu
poslije devet mjeseci putovanja*

Još 26. oktobra 1944. god. Komitet slobodne Jugoslavije iz Havane na Kubi uputio je pismo maršalu Titu u povodom oslobođenja Beograda. To pismo je poslije dugog putovanja stiglo ovih dana. Ono glasi:

»Maršalu Josipu Brozu — Titu, Vrhovnom zapovjedniku Narodnooslobodilačke vojske i predsjedniku Nacionalnog komiteta Jugoslavije. — Prigodom ulaska Crvene armije u Jugoslaviju i koordinacije njenih snaga sa Narodnooslobodilačkom vojskom pri zauzeću Beograda i oslobađanju naše otadžbine, u znaku bratske solidarnosti i nepomirljivosti u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, ne možemo a da, ushićeni od radosti ovom vijesti, ne zaželimo trajnost naših bratskih veza i odnosa, kako u ratu tako i u miru, u borbi protiv ugnjetača i tlačitelja svijuu naroda Jugoslavije — nacističko-fašističkih bandi i njihovih plaćenika.

Jugoslaveni s Kube, organizirani u Komitetu slobodne Jugoslavije, sa sjedištem u Havani, pozdravljaju Vas kao jedinog istinskog predstavnika Jugoslavije i organizatora oružanog otpora protiv nacističko-fašističke nemani i domaćih izdajnika: Pavelića, Nedića, Draže Mihailovića i Mačeka, koji pomažu okupatora u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta i Narodnooslobodilačke vojske i vrše nečuvena nedjela nad većinom naših najboljih sinova i stanovnika predanih borbi za narodno oslobođenje i stvaranje ljepše, nove socijalno pravedne demokratske i federativne zajednice svijuu naroda Jugoslavije.

U znaku toga zavjetujemo se da ćemo nastaviti nepokolebljivu borbu protiv svih izdajica narodne stvari na Kubi i izvan nje, koji svojom podlom, beskrupuloznom i podmuklom propagandom, u zavijenoj ili otvorenoj formi, nanose štete oslobodilačkoj borbi našeg naroda, kao i protiv onih grupa ili udruženja, koji pod plaštom nepolitičkog stava ili neutralnosti, cijepaju naše redove i pomažu na bilo koji način neprijatelje narodnooslobodilačkog pokreta i oslobođenja naše zemlje.

Želimo što skorije potpuno uništenje Hitlerovih bandi i totalno oslobođenje naše zemlje, kao i to da pokrajina koju je otela Italija u godini 1918. — Istra i cijelo Slovenačko primorje do Soče, budu vraćeni novoj demokratskoj Jugoslaviji, u kojoj će svi narodi uživati podjednaka prava i slobode i u kojoj će vladati socijalna pravda.

Komitet slobodne Jugoslavije: predsjednik Hinko Raspor
Blagajnik: Pančo Najdenoff, za tajnika: Ivan Bakov (Tanjug).«

»Pismo našeg iseljenika u Americi

Donosimo prijepis pisma jednog našeg iseljenika u Americi, iz kojeg se vidi koliko naši iseljenici rade za narodnooslobodilački pokret.

Comite Yugoslavia Libre Habana

Dragi drugovi!

Preko *Narodnog glasnika* došao sam do Vaše adrese. U Vašem potpisu ističete da se preko Istre mogu javiti svojim u domu svi otočani, Istrani i Primorci. Istina, ne znam da li se to odnosi i na područje okupirano, kao što je Sušak, gdje mislim da se moji nalaze, i ako bi me mnogo više obradovala vijest da su i oni članovi narodnooslobodilačkog pokreta i da se nalaze u redovima Narodnooslobodilačke vojske. Zbog toga, ove retke upućujem Vama, s molbom, da mi ako nešto znate o mojoj braći, ukoliko Vam to vrijeme dozvoljava, koji su se prigodom invazije našeg teritorija po fašističko-nacističkoj zvijeri nalazili u Sušaku, da mi javite šta je s njima.

O sebi mogu Vas izvijestiti da sam predsjednik gornje organizacije. U junu mjesecu izdao sam brošuru pod naslovom »El Movimiento de Liberacion Nacional Yugoslavo y el Mariscal Josip Broz — Tito«, te Vam ovdje priloženo šaljem dva primjerka iste. Brošurica je pisana na španskom jeziku. To je druga brošurica koju sam napisao o borbi našeg naroda za oslobođenje. Prvu sam izdao 1942. god. Ako primite ovo pismo, pisat ću Vam više. Ovdje se radi mnogo da Vam se pomogne.

Primite pozdrav cijele naše organizacije. Raduje me čuti o mojim starim drugovima i prijateljima Brozu (danas maršalu), drugovima Gregoriću, Hebrangu, Rankoviću i Anti Vrkljanu, kao i o svima našim borcima. Bio bih sretan kad bih već mogao dijeliti borbu s Vama protiv naših dušmana, tamo, na bojnopolju. Ovdje radim i radimo da Vam se što više u tom pravcu pomogne.

Ovoliko za sada, drugi puta više.

Moja adresa glasi: Hinko Raspor, Estrella 106, entre Angeles y Rayo, Habana — Cuba.

Pozdrav svima. Smrt fašizmu — sloboda narodu!»

Primorski vjesnik (glasilo Jedinственe Narodnooslobodilačke fronte Hrvatskog Primorja), 4. veljače 1945, broj 141.

Naš zahtjev da Kubanska vlada prizna Nacionalni komitet na čelu s Titom kao jedinu legitimnu vladu u Jugoslaviji

Radi priznavanja Nacionalnog komiteta maršala Tita kao jedine legitimne vlade u Jugoslaviji, u prvoj polovici 1945. god., u pratnji dra Juana Marinella, predsjednika Komunističke partije Kube, predao sam lično dru Cuervou Rubiou, tadašnjem ministru vanjskih poslova Kube, Memorandum Jugoslavena Kube, u kojem se iznose razlozi radi kojih kubanska vlada treba da prizna »Nacionalni komitet« kao jedinu vladu u Jugoslaviji. Memorandum je pisan na španskom jeziku i u prijevodu glasi:

Dr Cuervo Rubio
Ministar vanjskih poslova
Poštovani gospodine!

Jugoslavenski državljani sa stalnim boravkom na Kubi obraćaju se Vama s molbom da bi kubanska vlada što prije uspostavila diplomatske i trgovačke odnose sa jugoslavenskom vladom kojoj predsjedja maršal Tito. U vezi s tim, čast nam je da iznesemo pred Vas sljedeće:

Tri velike sile na konferenciji u Jalti, u svojoj historijskoj deklaraciji o gorućim problemima svjetskog značenja o Jugoslaviji su izjavile:

»Maršal Tito koji vlada u zemlji i dr Ivan Šubašić, prvi ministar vlade u inostranstvu, imaju odmah da sastave vladu nacionalne koalicije, prema njihovom prethodnom sporazumu.«

Tjedan dana kasnije, u vezi s tom izjavom i u sporazumu između Šubašića, maršala Tita i kralja Petra imenovano je regenstvo od tri člana: dra Serneca, Slovenca, Mandića, Hrvata i Budisavljevića, Srbina.

Nakon prisege pred drom Šubašićem, vlast kralja prešla je na regenstvo. Poslije toga, vlada u izgnanstvu i Nacionalni komitet prestali su da rade. Regenstvo je predalo mandat za sastav nove vlade maršalu Josipu Brozu Titu. Na početku marta, Tito je sastavio nacionalnu koalicionu vladu u čiji sastav je ušlo 28 ministara, od kojih 13 Srba, 8 Hrvata, 2 Makedonca i 1 Musliman.

O karakteru vlade

Ova vlada ima da izvrši sljedeći zadatak:

Izbaciti iz zemlje ili uništiti ostatak vojske okupatora; započeti radove oko obnove, saniranja industrije i trgovine, jednom riječju, privrede zemlje; izvršiti narodni plebiscit i dati solidan ustav zemlji.

Iz svega izloženog dolazimo do zaključka da u Jugoslaviji postoji jedna zakonodavna vlada, koja predstavlja privredne sektore i političke stranke koje su se istakle u borbi protiv nacizma i fašizma unutar i izvan zemlje i koja je dobila priznanje u deklaraciji triju Velikih sila na konferenciji u Jalti.

Osim toga, želimo istaći da pokret nacionalnog oslobođenja, zastupljen u ovoj vladi, ima svoje službeno predstavništvo u Engleskoj, Sovjetskom Savezu, Francuskoj i drugim zemljama, kao i službene predstavnike ovih zemalja u Jugoslaviji u obliku vojnih i političkih misija.

U godinama prije II svjetskog rata, između Kubanske Republike i Kraljevine Jugoslavije nisu postojali diplomatski ni trgovinski odnosi, kao ni odnosi druge vrste. To ne znači da između obiju zemalja nisu postojale osnovne mogućnosti za to. Zna se da se u ranijim godinama (1937—1940), na jugoslavenskom tržištu nije moglo dobiti ni zrno kave po bilo kojoj cijeni, zbog ravnodušnosti ranijih režima prema potrebama našeg naroda, zbog njihove protunarodne politike. S takvom politikom bili su oštećeni također interesi kubanskog naroda, s obzirom na to što je izvoz kave za Kubu bio od vitalnog interesa.

Sa šećerom se dešavalo isto. Kapaciteti naše industrijske proizvodnje šećera prije rata nisu bili dovoljni za podmirenje nacionalne potražnje. Zbog toga je trebalo uvoziti šećer iz Čehoslovačke, čijem je tržištu Jugoslavija prodavala velike količine šećerne repe. To je paradoksalno, ali i kobna istina o lažnom moralu i patriotizmu tih vlastodržaca.

Da bismo mogli bar dijelom popraviti štetu nanесenu našim narodima od te gospode, jugoslavenska kolonija na Kubi konstatuje:

Da u ovim dugim godinama rata protiv nacističko-fašističkog divljaštva s posljedicama totalnog uništenja, ili u većoj mjeri, evropske privrede, stvaraju se i produbljuju još više uslovi za neophodnu trgovinsku razmjenu između naših dviju zemalja, radi čega će — prisiljena poratnim prilikama — jugoslavenska vlada morati brzo potražiti sirovine i gorivo da bi spasila naš narod od gladi, bijede i smrti.

Zato, kao prvo, želimo gospodine Ministre da u slučaju Jugoslavije, ne samo iz navedenih materijalnih razloga, nego također i kao izraz priznanja i simpatija prema našem herojskom narodu koji je dao neizmjerne žrtve u borbi protiv neprijatelja cijelog čovječanstva i za spas slobodoljubivih naroda svijeta, postupite isto kao što ste postupili u slučaju Francuske i Italije, u njihovom priznavanju.

Gospodine Ministre! Sigurni smo da ćete s puno razumijevanja prići rješavanju toga pitanja i u korist prijateljstva i bratstva među narodima, te se nadamo hitnoj pozitivnoj odluci o priznavanju jugoslavenske vlade.

S poštovanjem

Za Komitet slobodne Jugoslavije na Kubi

Hinko Raspor

Moj odlazak u Meksiko

Na poziv našeg Udruženja »Comite Yugoslavia Libre« bio sam od 1. jula do 21. decembra 1945. god. u Meksiku. Tamo sam odmah biran za sekretara Komiteta i uređivao sam dvomjesečni bilten »Yugoslavia Hoy« (Jugoslavija danas). Otputovao sam iz Meksika jer je moja dozvola boravka važila samo šest mjeseci. Dozvolu su mi isposlovali Lombardo Toledano, generalni sekretar Konfederacije radnika Latinske Amerike i Alejandro Carrillo, urednik radničkog dnevnika *El Popular*.

Za vrijeme moga boravka u Meksiku napisao sam članak u *El Popularu* o jugoslavensko-talijanskom pograničnom pitanju. Bio sam član i osnivač »Federacion Eslava de Mexico«.

Za moj rad u inostranstvu u korist NOB-a bio sam dvaput odlikovan: Ordenom bratstva i jedinstva I reda i Ordenom zasluga za narod II reda. Osim toga, bio sam imenovan u diplomatsku službu naše zemlje.

Napomena

U toku 1942. god. posjetila je oveća grupa nas Jugoslavena englesku ambasadu s molbom da nam omogućí prebacivanje u zemlju, na slobodni teritorij, da bismo se u redovima naših partizana borili protiv fašističkih, hitlerovskih i musolinijevskih bandi i domaćih izdajnika.

Osim mene, u toj posjeti bili su: Dragoljub Stojanović, apotekar, Stevan Belanca, brijač (oba sa stalnim boravkom na Kubi), moj brat Marijan Raspor, Đermanović i drugi, čijih se sada imena ne sjećam. Engleska ambasada odgovorila nam je da nema za to nikakvih mogućnosti.